

KAŠTELA VIĐENA I OPISANA OD IVANA PETRA CAREVA

**Ivan P. Carev, *Ivo i Katarina. Kaštelanski
razgovori pod Kozjakom, Kaštela 2021.***

ARSEN DUPLANČIĆ
Arheološki muzej u Splitu
Zrinsko-Frankopanska 25
HR-21000 Split
arsen.duplancic@armus.hr

UDK 398.1.2
Prikaz
Book Review
Primljeno/Received: 10.06.2022.
Prihvaćeno/Accepted: 18.06.2022.

Kaštela, prostor između Splita i Trogira, imaju dugu i bogatu povijest koja je odavno privukla pažnju historioografa, ali su i sama dala povjesničare i kroničare. Među njih spada i Ivan Petar Carev (1880.-1957.) iz Kaštel Gomilice koji je s mnogo zapisao raznolike podatke vezane uz svoj zavičaj. Prepoznajući važnost Carevih zapisa, Muzej grada Kaštela i Društvo za očuvanje kulturne baštine Kaštela – Bijaći odlučili su nastaviti objaviti njegove rukopise (prvi je tiskan 2018.). Ovaj put izabrana je XVII. Careva „knjiga“ koja se sastoji od šest svezaka i ima naslov *Ivo i Katarina. Kaštelanski razgovori pod Kozjakom*, a priredili su je i tekstovima popratili Sanja Acalija i Ivan Carev (kroničarev praunuk).

Carevo je djelo izuzetno kako po mješavini tema koje obrađuje tako po količini podataka koje pruža. U njemu će svatko naći nešto za sebe: i povjesničar, i etnograf, prirodoslovac, povjesničar umjetnosti, filolog...

Već na prvoj stranici prirodoslovcima Carev podastire nazive bilja (smilje, ruta, vrisak, Božji drivac, divlja ruža) i voćaka (bajami, oskoruše, kruške, jabuke) te nabroja kukce i poljske životinje (leptiri, kukci, ptice, kosovica, gušterica, miš, lasica, zec).

On voli prirodu i stalno joj se divi, a u bogatstvu kaštelanskog polja i mora vidi izvor blagostanja tamošnjeg stanovništva. Zato žali što industrija uništava prirodno *bogastvo kojim su Kaštela obdarena*. Žali i mladost koja *strada i vene* u industriji cementa, ali je svjestan da je industrijalizacija neminovnost. Isto tako ga hvata tuga kad vidi zagađivanje mora i rasprodaju starih kuća i imanja naročito od onih koji su otišli u Ameriku misleći da će se obogatiti, a vratili su se kao prosjaci.

IVO I KATARINA Kaštelanski razgovori pod Kozjakom Knjiga XVII.

Ivan P. Carev
IVO I KATARINA
Kaštelanski razgovori pod Kozjakom
Knjiga XVII.

SANJA ACALIJA • IVAN CAREV

Ivan P. Carev

Naš je kroničar imao 34 godine kad je počeo Prvi, a 61 kad je počeo Drugi svjetski rat. Zato su njegova sjećanja velikim dijelom odraz zbivanja i znanja iz XIX., pa i iz XVIII. st., te svojevrzni most prema suvremenom dobu. On je također svjedok naglih gospodarskih i društvenih promjena zbog čega je zanimljivo vidjeti kako ih doživljava i shvaća. Čitajući Careve

zapise ipak se osjeća određena sjeta i žal za izgubljenim vrijednostima. On prirodu i događaje proživljava te iznosi svoje mišljenje i stavove kroz kratke ili duže komentare.

Ivan Carev se ne služi samo predajom (i sâm kaže: *jedna usmena predaja koju sam čuo u mladosti*) već čita i bilježi znanje stečeno iz literature. Između ostalog on se poziva na znameniti Smičiklasov *Diplomatički zbornik*, a na drugom mjestu na protokol župe Kaštel Gomilice. Carev piše o događajima prigodom pada Mletačke Republike 1797., o pljačkama kuća obitelji Garagnin i Michieli Vitturi, o propasti plemićkih obitelji i njihovih imanja nakon Drugog svjetskog rata itd. On je i povjesničar kaštelanskih crkava. Navodi gdje se koja nalazi, kome je posvećena, kad je građena i koji su običaji vezani uz nju. Ni povijest školstva nije izostavljena u Carevim zapisima i sjećanjima. On čak, između ostalog, bilježi imena prvih triju djevojčica koje su pohađale pučku školu u Gomilici!

Kad govori o gospodarskim temama onda ne može mimoći vinogradarstvo i poznato kaštelansko vino koje je korišteno i kao lijek. Znam da je mojoj mami, kad je imala problema s anemijom, liječnik propisao kaštelansko crno vino za oporavak. Znali smo i za kaštelanske trešnje, ali ne i za podatak o tako velikom broju stabala koje spominje Carev te da *za vrijeme berbe trešanja u K. Lukšiću je ko jamatva*. Dosta teksta posvetio je razvoju industrije koja je donijela napredak, ali i probleme vezane uz uništavanje prirode i narušavanje zdravlja stanovništva.

Posebnu vrijednost Carevoj knjizi daju mnogobrojni toponimi koje je zapisao, a koji su se danas velikim dijelom izgubili zbog promjene u krajoliku (nema više nekih geoloških oblika, nestala su mnoga polja, a zamijenile ih kuće, nestali su stari orijentiri) tako da ih malo tko zna, a još manje njihovo podrijetlo bez obzira na to što pučka etimologija nije uvijek pouzdana.

Etnografskim detaljima Carevih zapisa pripadaju opisi narodnih običaja, nošnje, načina života itd. Tako on bilježi i proslavu 1. svibnja u sklopu proljetnih godišnjih običaja. Između 1865. i 1870. u Kaštel Gomilici Kaštilac je bio okićen zelenilom, a seljaci veselo raspoloženi što je žandarmerija uzela kao *izazov protiv vlasti i javnog poredka* i dala pobacati svo granje, a metalne prstenove porazbijati. Na drugom mjestu ističe svadbenu odjeću kambelovskih djevojaka: *Nafaldani pandija, alja svilena, korpet sa tri zlatna botuna. Zlatni šudar ili polutina. Kordun sa zlatnim križem, trepečalo zlatno u kosama, 3-5 ili 7 grana. Za*

vrijeme litnje ventula skupocjena i najskuplje cipele. A kad opisuje slavljenje Božića voda nam navire na usta od Carevog opisa raznovrsne hrane i slatkiša koji su pripremani za taj blagdan.

Na mnogo mjesta Carev zapisuje pjesme, ili njihove dijelove, i pošalice tako da bi objedinjeni mogli tvoriti malu antologiju kaštelanskog narodnog pjesništva. Nije zaboravio ni razne izreke, naročito vezane uz svece i poljoprivredne kulture i radove. Primjerice: *Sv. Marta, sto smokava. Sv. Kuzma i Damjan, meći grožđe u badanj, a iz badnja u bačvu, neka djeca ne plaču. Sv. Luka, sije se luk i kapula. Sv. Anton opat, uzmi motiku i pojdi kopat. Gospa od Karmena, sije se salata.*

U bogatstvu svakojakih podataka koje je Carev iznio u svojoj knjizi ima i onih koji se tiču klime i zagađivanja mora. Opisujući putovanja brodom od Gomilice do Poljuda na splitskoj strani, on kaže da se zimi moralo razbijati led pred pramcem broda i da su se bočne strane znale oštećivati zbog prolaza između komada leda. Međutim, zagađivanje mora raznim otpadnim uljima i masnoćama dovelo je do toga da se led više ne stvara nego samo uz kraj gdje nema tih tvari. Inače, od Gomilice do Splita vozilo se jedan sat, a po mrazu dva i više.

Carev je bogobožan čovjek i smatra da iza svega stoji ruka *našega Boga svemogućega i sveznajućega*. On drži do čednosti i starih običaja pa pohvalno piše o starinskom načinu odijevanja, naročito kad se ide u crkvu. Za tadašnje razgolićeno odijevanje kaže: *Niti se ko koga sramuje ni boji, pa ni roditelja. A nije sklon ni „brzom“ skidanju crnine: A jesi li vidija onu, mater joj je umrla jema godina i po, a ona se obukla u crljeno, ko da će na pozornicu.*

Kad u ruke uzmemo Carev tekst očekujemo, s obzirom na memoarski karakter zapisâ, da ćemo naići na puno više dijalektalnih riječi i fraza. Nažalost nije tako. On je nastojao pisati više književnim jezikom što je šteta jer bi njegov dijalekt bio itekako koristan za filološka istraživanja i bolje poznavanje našeg današnjeg govora.

Careva knjiga ima 201 stranicu, lijepo je opremljena i pregledna, a brojne zanimljive i dokumentarne slike ilustriraju mijene krajolika i naselja, pokazuju način odijevanja i spomenike. Posebno su važne bilješke koje pojašnjavaju određene pojmove i događaje pa ih tako približavaju čitatelju. Na kraju knjige je sažetak na engleskom kako bi i strani čitatelji barem dijelom bili upoznati s njenim sadržajem.

Objavlivanjem Carevih *Razgovora* dobili smo važan izvor za bolje poznavanje kaštelanskog kraja pa se nadamo da će se u što skorije vrijeme tiskati ostali dijelovi Careve rukopisne građe.

